

**Наставно-уметничко-научном већу Факултета музичке уметности
Краља Милана 50, Београд
Сенату Универзитета уметности у Београду
Косанчићев венац 29**

ИЗВЕШТАЈ О ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

БОРИСАВА Б. МИЉКОВИЋА:

ФРУЛАШКА ПРАКСА У СРБИЈИ КАО ОБЕЛЕЖЈЕ НАЦИОНАЛНОГ ИДЕНТИТЕТА

Комисија за оцену и одбрану докторске дисертације **БОРИСАВА МИЉКОВИЋА** **ФРУЛАШКА ПРАКСА У СРБИЈИ КАО ОБЕЛЕЖЈЕ НАЦИОНАЛНОГ ИДЕНТИТЕТА** на састанку одржаном 25. новембра 2024. године предложила је и том приликом усвојила Извештај којим се позитивно оцењује дисертација Борисава Миљковића. Извештај комисије садржи Уводно образложење, Биографију и Библиографију кандидата, Анализу докторске дисертације, Критички осврт на дисертацију и њене доприносе и Завршну оцену.

УВОДНО ОБРАЗЛОЖЕЊЕ

Након пријављене теме докторске дисертације Борисава Миљковића (у августу 2021.), под називом „Фрулашка пракса у Србији као обележје националног идентитета“, на основу предлога Катедре за етномузикологију бр. 01-1568/21 од 3. септембра 2021.г., Веће Факултета на седници од 8. септембра 2021. године донело је одлуку бр. 01-1658/21 од 10. септембра 2021.г. о именовању Комисије за оцену испуњености услова за стицање доктората и научне заснованости теме докторске дисертације, у саставу:

др **Ива Ненић**, доцент,

др **Мирјана Закић**, редовни професор,

др **Данка Лајић Михајловић**, научни саветник Музиколошког института САНУ у Београду

Веће Факултета на седници одржаној 3. новембра 2021. године **утврдило је предлог одлуке бр. 01-2307/21 од 4. новембра 2021. године о усвајању Извештаја бр. 01-2284/21 од**

2. новембра 2021. године Комисије за оцену испуњености услова за стицање доктората и научне заснованости теме докторске дисертације и одобравању теме докторске дисертације Борисава Миљковића, под називом „Фрулашка пракса у Србији као обележје националног идентитета“.

Сенат Универзитета уметности у Београду на седници од 25. новембра 2021. године донео је одлуку бр. 7/562 од 26. новембра 2021. године (наш бр. 01-2552/21 од 29. новембра 2021. године) о одобравању рада на изради докторске дисертације. За ментора на изради докторске дисертације именује се др **Мирјана Закић**, редовни проф. Факултета музичке уметности.

На основу обавештења ментора бр. 01-2007/24 од 27. септембра 2024. године и предлога Катедре за етномузикологију бр. 01-2007/2-24 од 27. септембра 2024. године, Веће Факултета на седници одржаној 2. октобра 2024. године донело је одлуку бр. 01-2117/24 од 4. октобра 2024. године о именовању Комисије за оцену и одбрану докторске дисертације **Борисава Миљковића** под називом „Фрулашка пракса у Србији као обележје националног идентитета“, у саставу:

др **Сања Ранковић**, ванредни професор, председник Комисије,

др **Мирјана Закић**, редовни професор, ментор,

др **Ива Ненић**, доцент,

др **Здравко Ранисављевић**, доцент,

др **Данка Лајић Михајловић**, научни саветник, Музиколошки институт САНУ.

БИОГРАФИЈА КАНДИДАТА

Борисав Миљковић (Краљево, 1987) завршио је основне (2010) и мастер студије (2012) на Катедри за етномузикологију Факултета музичке уметности у Београду са просечним оценама 9,32 (ОАС), односно 10,00 (МАС). Мастер рад је одбранио 2012. године под менторством др Мирјане Закић. Паралелно с тим, од 2009. године уписао је основне

студије дириговања у класи проф. Бојана Суђића, које је завршио 2015. са просечном оценом 9,38.

Након завршених студија радио је као наставник народних игара, традиционалног певања и традиционалног свирања у музичкој школи „Стеван Мокрањац“ у Краљеву (2015-2022), затим као наставник фруле на Одсеку за традиционалну музику у ОМШ „Мокрањац“ у Београду (2016-2017), односно традиционалног певања у ОМШ „Корнелије Станковић“ у Трстенику (2017-2018). Од 2020. године ради као асистент за ужу научну област етномузикологија на Катедри за етномузикологију Факултета музичке уметности у Београду.

Један је од оснивача и сарадника Центра за етномузиколошке делатности, који је реализовао неколико пројеката под покровитељством Министарства културе и информисања Републике Србије: „Етномузиколошко теренско истраживање Кордуна, Баније и Поткозарја и стварање услова за ревитализацију и очување традиционалног ојачког певања Срба на том простору“ (2016-2017); „Фестивал српске традиционалне музике“ (Париз, 2018. године, Коларчева задужбина, 2019. године, КУД Абрашевић Краљево, 2021. године); „Музички инструменти Србије“ (концерт предавања о традиционалном инструменталном наслеђу Србије одржана у Краљеву, Чачку и Горњем Милановцу, 2023. године). Аутор је концерта традиционалне музике у оквиру ФЕСТРАМ фестивала који организује Центар за етномузиколошке делатности (Коларчева задужбина 2019. године).

Неколико научних радова, презентованих на Факултету музичке уметности, Фестивалу уметничке музике, публиковани су у релевантним домаћим и међународним часописима, док је рад „Савремени облици фруле као последица уметничког Рада Боре Дугића“, презентован и објављен у оквиру симпозијума студијске групе за традиционалне инструменте ИСТМ-а одржаном у Сарајеву 2017. године. Био је члан организационог одбора симпозијума међународног карактера *Музика и плес у време (пост)традиције* (2021) и *Женско лидерство у музици* (2021). Учесник је и сарадник на бројним пројектима и манифестацијама: „Летња уметничка школа у Ресавици“ (2010), „Сабор гајдаша у Сврљигу“ (2010, 2011), „Фестивал гајдаша“ у Шпанији (2010), КОМА фестивал (2014), „Ноћ истраживача“ (2015), БЕМУС (2017, 2019), „Истраживање и очување елемената нематеријалног културног наслеђа кроз радионице и презентацију свирања на кавалу и

фрулашке праксе“ у организацији Српског етномузиколошког друштва (2017, 2021, 2022, 2023), „Радионице српског традиционалног певања и свирања на фрули и кавалу“ у организацији КУД-а „Абрашевић“ Краљево (2018. године), „Радионица српског традиционалног певања“ у организацији КУД-а „Абрашевић“ Краљево (2019. године), „Фестивал традиционалне музике – Срећко Перчевић“ у Велућу (2022, 2023). Такође, један је од диригената који су радили на припремању пројекта „Густав Малер“ (2012). Добитник је награде Савеза аматера Србије за најбољег инструменталног солисту за 2017. и 2019. годину, као и специјалне награде за најбољи аранжман за кореографију „Игре Драгачева – Смиљана девојка“ на француској смотри српског фолклора у Паризу 2020. године. Организатор је и аутор великог броја концерата у домену традиционалне музике.

Учествовао је као члан жирија на бројним манифестацијама традиционалног стваралаштва као и на Републичком такмичењу ЗМБШС (2022).

Био је ангажован на пословима усклађивања наставних планова и програма основног музичког образовања и васпитања са одредбама новог Закона о основама система образовања и васпитања за предметну област: *Српско традиционално певање и традиционални жичани и дувачки инструменти* (школске 2018/2019 године) и средњег музичког образовања и васпитања за предметну област: *Српско традиционално свирање, групно свирање и етнокореологија* (школске 2019/2020. године) у Заводу за унапређивање образовања и васпитања.

БИБЛИОГРАФИЈА

1. Miljković, B. (2017). “Contemporary Types of Frula as an Outcome of Bora Dugić's Artistic Work”. In: Gisa Jähnichen (ed.), *Studia Instrumentorum Musicae Popularis*, Series of the ICTM Study Group on Musical Instruments. 251-262. ISBN 978-3-96163-118-6, ISSN 2191-5261. (M13). <https://dais.sanu.ac.rs/bitstream/id/14856/SIMP>.
2. Миљковић, Б. (2018). „Стилске карактеристике старијег типа певања на подручју Голије“. *Мокрањац, часопис за културу*, бр. 20. Неготин: Дом културе «Стеван Мокрањац». 75-87. ISSN 1452-2691, COBISS.SR-ID 168391943. (M 52). <http://www.mokranjcevi-dani.com/?p=418>.
3. Миљковић, Б. (2019). „Улога деце у чувању музичко-фолклорне традиције у Србији у процесу реконтекстуализације“. *Српски језик, књижевност, уметност. Књ. 3, Рођење у музици & New Born Art*, ур. Биљана Мандић, Јелена Атанасијевић.

Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет. 253-265. ISBN 978-86-80796-43-7, COBISS.SR-ID 280448524. **(M14)**.

4. Миљковић, Б. (2020). „Проблеми термилошког одређења инструмента фруле у контексту њеног историјског сагледавања“. У: Г. Грујић (уред.). *Владо С. Милошевић: етномузиколог, композитор и педагог. Традиција као инспирација*. Зборник са научног скупа 2019. године. Бања Лука: Академија Умјетности Универзитета у Бањој Луци, Академија наука и умјетности Републике Српске, Музиколошко друштво Републике Српске. 522-542. ISBN 978-99938-27-34-4 (АУБЛ), COBISS.RS-ID 130387201. **(M14)**.
5. Miljković, B. (2021). „Application of an action research model in Ethnomusicology“. In: Војана Radovanović, Miloš Bralović, Маја Radivojević, Danka Lajić Mihajlović and Ivana Medić (Eds.), *Shaping the present through the future: musicology, ethnomusicology and contemporaneity*. Belgrade: Serbian Academy of Sciences and Arts. 143-163. Cobiss ID: 49339401, ISBN: 978-86-80639-56-7. **(M14)**. <https://dais.sanu.ac.rs/handle/123456789/11974>.
6. Петровић А., Стеванић Б. и Б. Миљковић (ур.). (2021). *Зборник радова са регионалног сусрета студената етномузикологије и етнокореологије*, св. 1/2021. Београд: Факултет музичке уметности. ISBN 978-86-81340-37-0. **(M66)**. <https://www.fmu.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2024/05/zbornik-radova-sa-regionalnog-susreta-studenata-etnomuzikologije-i-etnokoreologije-fmu-beograd-2021.pdf>.
7. Закић М., Ненић И. и Б. Миљковић (ур.). (2021). *Музика и плес у време (пост)традиције*. Књига апстраката - симпозијум поводом 60 година од оснивања Катедре за етномузикологију на Факултету музичке уметности Универзитета уметности у Београду, 3-4. децембар 2021. године. Београд: Факултет музичке уметности. ISBN 978-86-81340-43-1. <https://www.fmu.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2021/12/muzika-i-ples-u-vreme-post-tradicije.-knjiga-apstrakata.pdf>.
8. Миљковић, Б. (2021). „Развој српске органологије: тематски и методолошки оквири истраживања музичких инструмената у Србији“. Књига апстраката са научног скупа *Музика и плес у време (пост)традиције* одржаног у Београду 3-4. децембра 2021. године. Београд: Факултет музичке уметности. стр. 50. ISBN 978-86-81340-43-1. **(M64)**. <https://www.fmu.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2021/12/muzika-i-ples-u-vreme-post-tradicije.-knjiga-apstrakata.pdf>.
9. Миљковић, Б. (2022). „Значај инструмента кла(ри)нета у музичкој традицији Голије“. *Фолклористика*, 7/2. 155-165. ISSN 2560-4414 (штампано издање), ISSN 2560-3191 (online). **(M53)**. <https://www.folkloristika.org/pdf/7-2-2022/Miljkovic%20Folkloristika%207-2-2022.pdf>

АНАЛИЗА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација Борисава Б. Миљковића *ФРУЛАШКА ПРАКСА У СРБИЈИ КАО ОБЕЛЕЖЈЕ НАЦИОНАЛНОГ ИДЕНТИТЕТА* обухвата 409 страна текста (фонт Times New Roman 12, проред 1,5).

Структура докторске дисертације је следећа:

- УВОД (стр. 1-12);
- I поглавље – ИСТРАЖИВАЊА ФРУЛАШКЕ ПРАКСЕ У СРБИЈИ: ПРЕГЛЕД НАЈЗНАЧАЈНИЈИХ ТЕМАТСКИХ СТУДИЈА И МЕТОДОЛОШКИХ ПРИСТУПА (стр. 13-50);
- II поглавље – ТЕРМИНОЛОШКЕ, МОРФОЛОШКЕ И КОНТЕКСТУАЛНО-ЖАНРОВСКЕ ОДРЕДНИЦЕ ФРУЛЕ (стр. 51-134);
- III поглавље – ТЕОРИЈСКО-МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР РАДА (стр. 135-213);
- IV поглавље – МУЗИЧКО-СТИЛСКЕ ОСОБЕНОСТИ ФРУЛАШКЕ ПРАКСЕ (стр. 214-298):
- V поглавље – РАЗВОЈ ФРУЛАШКЕ ПРАКСЕ У КОНТЕКСТУ ФОРМИРАЊА НАЦИОНАЛНОГ ИДЕНТИТЕТА У СРБИЈИ (стр.299-371);
- ЗАКЉУЧАК (стр. 372-385);
- ЛИТЕРАТУРА (стр. 386-409);
- ПРИЛОГ 1: флеш меморија – нотни и аудио материјал;
- ПРИЛОГ 2: флеш меморија – аудио снимци;
- ПРИЛОГ 3: флеш-меморија – фотографије;
- ПРИЛОГ 4: флеш меморија – видео снимци.

У **Уводу** докторске дисертације Борисав Миљковић, између осталог, образлаже своју истраживачку мотивисаност назначеном темом следећим чињеницама и разлозима: самоидентификацијом као припадника српске националне заједнице, наслеђеним значењем фрулашке праксе у породичном окружењу, личним практичним искуствима свирања на фрули стеченим од раног детињства, а потом и унапређиваним кроз различите видове

формалних и неформалних учења, са резултантом у активном раду у МШ “Морањац“ у Краљеву и у Београду, као и у професионалном ангажовању на курсевима на Катедри за етномузикологију ФМУ у Београду. Вишегодишњи лични истраживачки рад периодично спровођен у различитим областима Србије, почев од 2009. године, кандидат је употпунио грађом из приватних колекција, Фоноархива ФМУ у Београду и аудио снимцима из продукције разних издавачких кућа. Поред тога, како се у наредним поглављима истиче, додатни импулс кандидата била је препознатљивост фрулашке праксе од стране појединаца и група као дела „сопственог културног наслеђа“, које у усменој генерацијској предаји пружа „осећај идентитета и континуитета“, а, с тим у вези, и њен упис у Национални регистар нематеријалног културног наслеђа РС (2012. год.), чиме је добила формални легитимитет као елемент од националног значаја.

Прво поглавље „Истраживања фрулашке праксе у Србији: преглед најзначајнијих тематских студија и методолошких приступа“ конципирано је у складу са трасом развоја од етноорганологије до етноорганологије. У таквом дијахронијском току, од краја 19. века до данас, кандидат прецизно образлаже и полемички указује, најпре, на методолошке принципе у разноврсним публикацијама композитора, фолклориста, географа, антрополога / етнолога, етнокоролога, етномузиколога, који су претходили успостављању етноорганолошке дисциплине (на нивоу именовања фруле у постојећим класификацијама истраживача, њеног историјата, арела, функције, морфологије, репертоара и појединих музичко-извођачких карактеристика), а потом и на органоолошке приступе истраживању фрулашке праксе од друге половине 20. века (са укључивањем органофонског аспекта у проучавању инструменталне праксе), на челу са етномузикологом Драгославом Девићем и његовим следбеницима, који од почетка 21. века заговарају успостављену музичко-контекстуалну анализу са проширењем и иновацијом тематских и методолошких перспектива.

Друго поглавље „Терминолошке, морфолошке и контекстуално-жанровске одреднице фруле“ садржи пет потпоглавља. У првом, „Проблеми дефинисања инструмента“ кандидат полемички разматра различите приступе проучавања музичких инструмената на међународном и националном нивоу, констатујући да фрулу „није довољно разматрати само у ужем смислу као скуп материјалних аспеката (...), већ и у ширем – као чвориште терминолошких, функционалних, контекстуалних, историјских и географских фактора, који

у специфичном културном контексту посредством људског деловања обликују звучни спецификум фрулашке праксе, формирајући семантичке идентификаторе идентитета“ (стр. 57). У вези с тим, наредна потпоглавља су посвећена, најпре, терминологији - називу овог инструмента, на основу чије полисемантичности и недоследности у писаним изворима од краја 19. века, као и у савременим наративима казивача са ширег географског подручја, кандидат се опредељује за термин фрула у овом раду, као најадекватнији, универзалан у научној и народној пракси за тип инструмента из породице лабијалних аерофоних инструмената са прорезом и бридом. Затим, следе излагања о морфолошким и ерголошким карактеристикама традиционалног и савременог модела фруле у односу на универзалне, локалне и индивидуалне специфичности (илустроване и бројним фотографијама у боји у Прилогу 3). Потом се разматра функционално-контекстуална (конституциона) употреба фруле у оквиру сезонско-сточарских послова, колективног светковања (као концепта партиципарног перформанса), сценског облика друштвене интеракције у новијем периоду (у смислу презентацијског перформанса), са жанровско означеним репертоарским категоријама у виду најзаступљенијих инструменталних плесних мелодија – кола, затим – мелодија извођених у посебним приликама - пастирска свирка, инструменталних верзија мелодија народних песама, као и оних који припадају етно/world music жанру.

Треће поглавље „Теоријско-методолошки оквир рада“ проиходи из идеје изједначавања националног идентитета и фрулашке праксе, односно њиховог динамичног односа као формативно-рефлексивног механизма. Након уопштених теоријских приступа националном идентитету са упориштем у есенцијалистичко-конструктивистичкој компаративној парадигми, концептуализује се појам свакодневице као интерпретативни оквир националног идентитета, који у случају фрулашке праксе утиче и на креирање културе свакодневног живота. Следећи дијахронијски ток извођења на фрули, кандидат разликује неколико типова фрулаша: *традиционалисти*, *народни уметници*, „чувари традиције“, *иноватори*, уз напомену да „предложене категорије не треба схватити као међусобно искључиве нити историјски условљене, већ као прожимајуће и комплементарне, детерминисане друштвено-индивидуалним ситуацијама“ (стр. 149). Потпоглавље посвећено етнографији реферише, најпре, на теренски рад кандидата (директно спровођен на простору Рашког, Расинског, Јабланичког, Пиротског, Зајечарског, Борског, Шумадијског, Подунавског и Златиборског округа; и индиректно – увидима у постојећу грађу из

Фоноархива ФМУ, приватних колекција, званичних и незваничних аудио издања), уз назначено превазилажење дилеме личне припадности кандидата као свирача на фрули и педагога, а, с друге стране, као научника у интерпретацији етских и емских утисака. Значајан сегмент рада посвећен је транскрипцији, где се након критичког осврта на инострану и домаћу праксу транскрибовања народних мелодија, промовишу адекватнија решења, у смислу записивања примера у целини, одређивања оригиналног финалиса и увођења симбола за специфичне технике извођења на фрули. Треће потпоглавље „Концепти тумачења музичког стила“ кључно реферише на поставке теоретичара музике Срђана Тепарића са извесном хијерархијском модификацијом у оквиру издвајања *стилских црта* (као најмањег градивног елемента стила), *стилских формација* и потом *стилских комплекса* на нивоу комплетног разматрања фрулашке праксе. „Примена семиотичких теорија“ разматра основне поступке превасходно Фердинанда де Сосира, Чарлса Сандерса Пирса, Кофија Агава, Роберта Хатена и Томаса Турина, чија применљивост на фрулашку праксу добија детаљнију разраду у наредном поглављу.

Четврто поглавље „Музичко-стилске особености фрулашке праксе“ базира се на селекцији од 349 нотних примера (од којих је 293 илустровано и аудио снимком у Прилогу 1 на флеш меморији, док су преосталих 56 транскрипираних примера преузети од истраживача с краја 19. и прве половине 20. века). Како наводи кандидат, 106 примера је резултат сопственог теренског испитивања, док су остали део теренске грађе других истраживача. Транскрипције кандидата узорне су у сваком погледу: по целовитости записиваних мелодија, агогичким, артикулационим, орнаменталним означавањем, као и другим симболима који карактеришу фрулашку праксу у ширем географском ареалу. Нетранскрибовани аудио материјал (26 примера у Прилогу 2) илуструје принципе савременог комбиновања локалног и глобалног музичког израза, уз објашњења издвојених специфичних елемената. Полазећи од разликовања традиционалног и савременог начина свирања, на које је скренуо пажњу Драгослав Девић, кандидат наредна два потпоглавља поставља аналитички независно, као традиционални стилски комплекс и као савремени стилски комплекс, уз напомену постојања њихових заједничких елемената у динамичном развоју фрулашке праксе. У првом се излажу опште карактеристике традиционалног извођаштва (у садејству морфолошких, функционалних, естетских фактора и препознатљивих универзалних музичко-стилских црта у назначеним жанровима), а након

тога и њихово конкретније географско представљање на: традиционални шумадијски стил, традиционални североисточни српски и влашки стил, и традиционални југоисточни стил. Ове три кључне стилске формације идентификују се преко репертоара, мелодијско-ритмичких особености (дистинктивних структурних стилских црта и иманентних конструктивних флоскула). У другом, савременом комплексу, обележеном естетизацијом, стандардизацијом и оригиналним индивидуалним учешћем фрулаша, реферише се на стилске презентације појединаца који су у различитивим видовима надоградње и модификације традиционалног израза, потом и мултижанровским самопредстављањем, обликовали категорију савременог стилског комплекса, чије одреднице су у раду таксативно наведене. У следећем потпоглављу „Семиотички приступ анализи фрулашке праксе и музичког стила“ указује се на полисемантични карактер наведених традиционалних и савремених стилова, првенствено кроз значења експлицирана звуком у различитим контекстуалним значењима. У сагласју са Пирсовим и Морисовим тријадним семиотичким концептом синтактичке, семантичке и прагматичке димензије (од којих последњу базирану на емоционалном, енергетском и логичком интерпретанту кандидат допуњује категоријом естетског интерпретанта), тумаче се знакови на нивоу: жанрова фрулашке праксе, морфологије и терминологије инструмента, музичко-формално-изражајних особености, визуелног представљања појединаца.

Пето поглавље „Развој фрулашке праксе у контексту формирања националног идентитета у Србији“ у вези је са тумачењем и развојем фрулашке праксе на нивоу историјског обликовања нације, при чему кандидат истиче: средњовековну парадигму (са оскудним археолошким, ликовним и писаним изворима о употреби фруле као пастирског инструмента); парадигму националног идентитета у 19. и првој половини 20. века (са подацима о фрулашкој пракси као традиционалној, свакодневној и партиципаторној); парадигму националног идентитета у периоду социјализма (реферисањем на традиционалне и савремене стилске комплексе); неонационалне парадигме у постсоцијалистичком препороду (кроз „Препород“ и „Измишљање традиције“ у односу на различит третман традиционалног израза, односно прилагођавања различитим стилима и жанровима, те успостављању „хибридних модела“. Фрулашка пракса се разматра у односу на уопштенији историјски, идеолошки и културални контекст назначених историјских периода, кроз дискусију и уланчавање историографских чињеница и историјских концепата, те кроз краће и повремене

биографске скице знаменитих фрулаша и фрулашица, као и опсежнија позивања на теоријске ставове у вези са стилем и репрезентацијским својствима музике, при чему потоња реферирају на спроведене анализе и тумачења у претходним поглављима рада. Назначена је специфичност праксе, у смислу симултаног постојања њене димензије повезане са јавним националним идентитетом, али и снажног заступања локалности и несводивости на искључиво једну идентитетску детерминанту („И поред постојања објективних услова за тумачење традиционалне фрулашке праксе као националне, различите стилске формације одређују је као хетерогену, локално специфичну и у смислу креирања идентитета фрагментарну и порозну“, стр. 322). Савременост праксе приказана је у мањој мери у етнографском наративу, уместо чега се њени актуелни обриси сагледавају кроз шире скицирање модалитета успостављања националног идентитета након социјализма, те кроз идеју обнове традиционалног звука у постсоцијалистичком периоду, са централном студијом случаја Сабора фрулаша Србије у Прислоници. Делатност модерних фрулаша који делују на различитим сценама и у контексту уметничке праксе, превасходно се тумачи кроз модел „измишљања традиције“ Рејнцера и Хобсбома, захватајући на фону тог теоријског става у тако разнолике музичко-стилске формације, као што су етно-верске музичке сцене, world music, те различите ауторске синтезе са референцама на музику Србије и Балкана. У раду се назначавача и чињеница да у постсоцијалистичком периоду посебан значај има политика очувања националног идентитета кроз увођење свирања на фрули у неформалне и формалне едукативне токове, нарочито 90-их година прошлог века. У овом периоду је наступила институционализација процеса подучавања и формирања образовне вертикале од новооснованих одсека за српско традиционално певање и свирање у нижим и средњим музичким школама у Србији до Катедре за етномузикологију ФМУ. На тај начин је у протекле три деценије дошло до промене парадигме едукативног процеса, будући да је потиснут некадашњи посредни модел учења који је текао у свакодневици и у којој је улога ментора била корективне природе. Савремени начин трансфера знања се одвија у различитим приватним школама фруле, као и државном образовном систему уз активно присуство менторских фигура које прате младе свираче у учионицама или дигиталном простору.

Закључак рада представља рекапитулацију интерпретација и завршних разматрања изнетим у претходним поглављима. На основу обиља података који су аргументовано

изложени у докторској дисертацији, кандидат се у завршним реченицама рада залаже за упис свирања на фрули на Унескову листу нематеријалног културног наслеђа.

Литература садржи 300 јединица научних студија и радова на српском, енглеском, руском и немачком језику, из области етномузикологије, етнокорееологије, музикологије, музичке теорије, етнологије и антропологије, антропогеографије, социологије, историје, лингвистике, семиологије, студија културе, уз бројне приложене интернет изворе и дискографију.

Узорни **Прилози** на флеш меморији (транскрипције, аудио-визуелни и фотографски снимци) представљају значајну основу и потпору аналитичко-истраживачких резултата фрулашке праксе у студији Борисава Миљковића.

КРИТИЧКИ ОСВРТ НА ДИСЕРТАЦИЈУ И ЊЕНЕ ДОПРИНОСЕ

Докторска дисертација Борисава Миљковића ***ФРУЛАШКА ПРАКСА У СРБИЈИ КАО ОБЕЛЕЖЈЕ НАЦИОНАЛНОГ ИДЕНТИТЕТА*** отвара питања и теме за расправу у вези са разматраном проблематиком. Комисија ће у реферату поставити извесна општа критичка питања за дискусију, док ће током јавне одбране бити изречена појединачна питања и коментари.

Питања:

1. У четвртом поглављу под називом „Музичко-стилске особености фрулашке праксе“ кандидат диференцира различите стилове у оквиру *Традиционалног и Савременог стилског комплекса*. Идентификација појединачних стилова унутар наведених комплекса резултат је спроведеног аналитичког поступка на нивоу појединачних параметара музичког тока. С обзиром на то да на нивоу поглавља није

коришћен јединствен аналитички концепт, те да су у различитим стиливима и издвојеним жанровима анализирани различити музички параметри, поставља се питање критеријума за селекцију појединачних параметара музичког тока који су подвргнути анализи.

2. У раду кандидат дефинише неколико стилских комплекса карактеристичних за свирање на фрули: шумадијски, североисточни српски, влашки, југоисточни, традиционални и савремени стил. Да ли се може говорити о стилу извођења одређених жанрова, на пример кола, песама или импровизација, који би био посебна категорија и на неки начин објединио поједине стилове дефинисане у дисертацији? Могу ли се назначити стилске црте које, без обзира на припадност одређеном регионалном комплексу, коегзистирају на нивоу појединачних жанрова?

3. Да ли је орнаментација унапред осмишљена код извођача традиционалног стила? Да ли су орнаменти као стилске црте одраз индивидуалног или колективног идентитета? Како се користе орнаменти у стиливима савременог извођења појединачних жанрова?

4. Пето поглавље доноси опсежну и обухватну реконструкцију развоја фрулашке праксе у контексту формирања националног идентитета у Србији. У циљу остварења холистичког приступа, кандидат реинтерпретира историју развоја српске државе (почевши од Средњег века до данас) посредством различитих извора и информација о фрули и фрулашкој пракси у конструисаном непрекинutom вишевековном временском континууму. Узимајући у обзир датирање првих музичких записа приложених у докторату на крај 19. века, са кључним фокусом постављеним на парадигматске музичко-стилске карактеристике фрулашке праксе, поставља се питање оправданости проширења анализираног временског периода на читаву историју српске државе.

5. Говорећи о постсоцијализму и реконтекстуализацији фрулашке праксе која се збива у том периоду, осврћете се на концепт ривајвла, преузет од Тамаре Ливингстоун. У којем историјском тренутку, према Вашем мишљењу, започиње обнова фрулашке праксе, узевши у обзир поставке модела ривајвла које сте преузели и дискутовали у раду? Да ли је Сабор фрулаша у Прислоници пред- или централна етапа у том процесу, и на какав начин би се онда могло позиционирати генерално

интересовање младих за народне инструменте које се појавило касније, негде крајем прве деценије 2000их?

6. На какав начин се националност, локалност и регионалност дотичу у фрулашкој пракси, и да ли има смисла говорити о интерсекционалности идентитета у том контексту?

7. Имајући у виду обавезу подршке очувању „наслеђа”, „живе традиције” у смислу подршке разноликим културним идентитетима заједница у контексту примене Унесковог програма, како видите очување Фрулашке праксе као елемента НКН Србије? Да ли је очување потребно пројектовати „само” у оквирима *традиционалног стилског комплекса* или је „отварање” ка *савременом* потребно, па и неопходно из разлога обезбеђивања одрживости? Колико је у том правцу од значаја засебно промишљање извођаштва и стваралаштва? Имајући у виду културне идентитете (заједница - локалних, регионалних и националне/националних?), како видите однос између „фрулашких дијалеката” и националног симболисања елемента?

Доприноси:

1. Докторска дисертација Борисава Миљковића представља успешну реализацију обухватног разматрања фулашке праксе у ширим историјским оквирима, која је резултат вишегодишњег преданог истраживачког, емпиријског и научно-теоријског рада кандидата на овој теми.
2. Оригинални допринос дисертације, на генералном нивоу, самерава се чињеницом да је то прва обухватна интердисциплинарна студија у српској етномузикологији која је посвећена једном издвојеном музичком инструменту, са потпуним спектром анализираних аспеката праксе: од органолошких (морфолошких, ерголошких, органофонских), (етно)музиколошких (жанровских, репертоарских, стилских), до семиолошких и антрополошких аспеката.
3. Спроведеним теренским истраживањем кандидат је обезбедио сразмерно велику збирку оригиналне примерне документације фрулашке праксе, што је засебно велики допринос истраживањима традиционалне музике и вредан материјал који се

вишеструко може користити у формалном и неформалном образовању и учењу свирања на фрули.

4. У дисертацији су синтетизовани бројни етнографски подаци у вези са свирањем на фрули, а који су резултат етномузиколошких, музиколошких, археолошких, етнологских и других испитивања, као и помена инструмента у оквиру народне поезије, периодике и других докумената.
5. Оригинална метода дескриптивне транскрипције утемељена је у личном извођачком искуству кандидата.
6. Подела на фрулашке стилове у географском и музичко-изражајном погледу по први пут се у овом раду успоставља у српској етноорганологији.
7. У дисертацији се дефинишу контекстуални и конситуациони аспекти кључни за појаву различитих стилских комплекса, а посебно традиционалног и савременог начина извођења на фрули. Нарочити допринос домаћој етномузикологији је у домену научног интерпретирања компоноване музике друге половине 20. века и њених облика у појавности у актуелној пракси, кроз интерпретацију идентификованог *савременог стилског комплекса*.
8. Синтетичко и компаративно сагледавање музичких и ванмузичких аспеката фрулашке праксе у Србији јесте кључни носилац дефинисања индивидуалних, колективних и националних идентитета, као вишеструких и динамичних категорија.
9. Примена семиотичких модела у циљу тумачења различитих аспеката фрулашке праксе (на синтактичком, семантичком и прагматичком нивоу, са увођењем и естетског интерпретанта) по први пут се спроводи у српској етноорганологији.
10. Етапни историјски приказ примене фруле и музичких стилова фрулашке праксе (од средњовековног периода до постсоцијалистичког) представља оригиналан и значајан допринос компаративном и интерактивном научном повезивању инструмената и инструменталних стилова са одређеним социополитичким, друштвеним и националним моделима.
11. Преиспитивањем статуса фрулашке праксе као националног симбола у светлости уписа ове праксе као елемента нематеријалног културног наслеђа у Национални регистар, кандидат даје допринос разматрању концепта нематеријалног културног

наслеђа и примене Унескове Конвенције у Србији у пољу музичко-фолклорног наслеђа из етномузиколошке перспективе.

- 12.** Повезивањем личних педагошких и извођачких искустава с резултатима истраживања ова дисертација остварује допринос који излази изван ужих оквира етномузикологије у домен “примењене етномузикологије”, с потенцијалом за области образовања и културе, што је и циљ хуманистичких наука.

ЗАВРШНА ОЦЕНА

Докторска дисертација Борисава Миљковића **ФРУЛАШКА ПРАКСА У СРБИЈИ КАО ОБЕЛЕЖЈЕ НАЦИОНАЛНОГ ИДЕНТИТЕТА** представља оригиналну, теоријски интердисциплинарно утемељену научну студију, која компетентним разматрањем различитих стандардних и иновативних метода и техника истраживања нуди нове поставке у етномузиколошкој дисциплини. Кандидат је докторским радом показао изузетне способности емпиријског, аналитичког, компаративног и синтетичког проучавања фрулашке праксе у области етноорганологије / етномузикологије, као и способност јасног, критичког и рационалног презентовања научних резултата, чиме је потврдио професионалну и научну компетентност у домену етномузикологије.

Комисија оцењује докторску дисертацију Борисава Миљковића као научно оригиналан, интердисциплинаран и изузетно вредан истраживачки, емпиријски и етномузиколошки значајан подухват и остварење. Комисија са задовољством предлаже Наставно-уметничко-научном већу Факултета музичке уметности у Београду да прихвати Извештај и покрене процедуру за јавну одбрану ове дисертације.

Комисија у саставу:

др Сања Ранковић, ванредни професор на ФМУ, председник Комисије

др Мирјана Закић, редовни професор на ФМУ, ментор

др Ива Ненић, доцент на ФМУ

др Здравко Ранисављевић, доцент на ФМУ

др Данка Лајић Михајловић, научни саветник у Музиколошком институту САНУ

